

PANSTWOWE TEATRY ZIEMI POMORSKIEJ

PTZP
Program

PAŃSTWOWE TEATRY ZIEMI POMORSKIEJ
w BYDGOSZCZY

Dyrektor — Jan Gajewski

Kierownik artystyczny — Maria D'Alphonse

JAROSŁAW IWASZKIEWICZ

„LATO W NOHANT“

Komedia w 3 aktach

Nr 17 (106)
Scena w Toruniu

Premiera
30 listopada 1955 r.

JAROSŁAW IWASZKIEWIĆZ

Każdy miłośnik literatury, znający nieco bliżej twórczość Jarosława Iwaszkiewicza, przyzna, że czterdziestoletni dorobek tego pisarza sprawia po prostu imponujące wrażenie. W podziw musi wprowadzać przede wszystkim wszechstronność zainteresowań oraz bogactwo i różnorodność rodzajów literackich, w których Iwaszkiewicz się wypowiada. Wystarczy wspomnieć, że pośród kilkudziesięciu utworów i tomów, dotychczas przez niego wydanych, znajdziemy zarówno poezję, jak i prozę oraz dramaty, że napisał wiele wierszy, że drukował prozę poetycką, zyskał sobie rozgłos w dziedzinie nowelistyki, ogłosił szereg powieści, wystawił kilka dramatów, tworzył libretta do oper, że publikował wspomnienia, że wreszcie próbował swych sił jako publicysta, reportażysta i krytyk i to nawet jako krytyk muzyczny.

Ale większy może jeszcze podziw, a nawet szacunek musi wzbudzić droga pisarska Iwaszkiewicza. Dotyczy to przede wszystkim przemian, jakim w ciągu tych lat podlegał i pisarz i jego twórczość. Iwaszkiewicz bowiem zaczynał pisać w okresie, gdy jeszcze w naszej literaturze panowały wpływy młodopolskie. Oczywiście więc pierwsze jego próby poetyckie datujące się sprzed i z czasów pierwszej wojny światowej, miały charakter dosyć elitarny i bliskie były popularnemu

wówczas hasłu „czystej sztuki“. Z biegiem lat jednak twórczość Iwaszkiewicza zmienia swój adres społeczny i oto dziś jesteśmy świadkami wielkiej popularności wielu jego dzieł wśród szerokich rzesz czytelników.

Pisarz wywodzi się z rodziny spokrewnionej z dawnym bogatym ziemiaństwem kresowym, wychował się już jednak w warunkach bardzo skromnych, ojciec jego był bowiem tylko nauczycielem domowym, potem zaś buchalterem cukrowni. Iwaszkiewicz urodził się w 1894 roku w Kalniku pod Kijowem, gdzie ojciec jego właśnie przez dłuższy czas pozostawał na posadzie księgowego. Do szkoły uczęszczał w Elizawetgradzie (dzisiejsze Kirowo), następnie kształcił się w konserwatorium muzycznym w Kijowie. Początkowo chciał się poświęcić muzyce, zwłaszcza kompozycji, od 1912 r. jednak próbuje swych sił w literaturze. Zrazu śladem ojca trudni się guwernerstwem i po przybyciu w 1918 r. do Warszawy kontynuuje to zajęcie. Wkrótce wchodzi jednak do grupy poetów zgrupowanych dokoła czasopisma „Pro Arte“ oraz historycznego już dzisiaj „Skamandra“ i po debiucie literackim w 1919 r. coraz bardziej ugruntowuje swoją pozycję pisarską.

Współpracuje więc z „Wiadomościami Literackimi“, jest redaktorem działów kulturalnych w dziennikach, a od 1930 r.

przebywa za granicą, zrazu jako sekretarz Unii Intelaktualnej, później jako sekretarz poselstwa w Kopenhadze.

Już na parę lat przed wojną jednakże poczyną się oddalać od dotychczasowego swego środowiska, czemu daje wyraz zwłaszcza w wydanych wtedy powieściach. Lata wojny stanowią zasadniczy przełom w życiu i twórczości Iwaszkiewicza, toteż po odzyskaniu niepodległości jest on jednym z pierwszych, który może wystąpić z bogatym, powstałym w okresie przymusowego milczenia, dorobkiem twórczym, wykazującym poważne ideologiczne pogłębienie. Pisarz otrzy-

Iwaszkiewicz

muje za swe po wojnie wydane dzieła nagrodę „Odrodzenia“, zajmuje czołowe stanowiska w Zarządzie Związku Literatów Polskich, wreszcie odgrywa wybitną rolę w polskim i światowym ruchu obrony pokoju.

Iwaszkiewicz debiutował jako poeta. Pierwszy jego zbiór wierszy nosił tytuł: „Oktostrychy“ (1919). Były to utwory nad wyraz kunsztowne technicznie, bliskie pojęciom estetyzmu, chłodne uczuciowo, analizujące ze znaczną subtelnością różne odcienie własnych przeżyć. Z kolei poeta wydał kilka zbiorów pisanych prozą poetycką: „Zenobię Palmurę“ (1920), „Legendy i Demeter“ (1921) oraz „Ucieczkę do Bagdadu“ (1923). Są to utwory o formie nieraz dziwacznej, będące nieco mistycznym protestem poety — indywidualisty przeciwko mieszczańskiej obyczajowości. Tę samotniczą postawę estetyczną manifestuje również Iwaszkiewicz w wierszach z tomu „Dionizje“ (1922), gdzie np. pisze: „I znowu sam odejdę na daleką wieżę, myśląc, że nic nie zaszło...“

Inna atmosfera panuje w jego pierwszej powieści noszącej tytuł: „Hilary, syn buchaltera“ (1923). Jest to utwór autobiograficzny, posiadający wszelkie cechy powieści ziemiańskiej. Autor nie zajmuje jednak żadnej określonej postawy wobec środowiska ziemiańskiego, rozpamiętywuje jedynie przeszłość i stąd dzieło to podobnie, jak następne jego powieści: „Księ-

zyc wschodzi“ (1925) i „Zimowa mężczyzn“ (1930) czy opowiadania: „Panny z Wilka“ (1932), „Brzezina“ lub „Młyn nad Utratą“ są dziś jedynie echem przebrzmiałej niepowrotnie inteligentcko-ziemiańskiej atmosfery jałowego psychologizowania, interesującej nas co najwyżej jako dokument historyczno-obyczajowy.

Pogłosy minionych prądów literackich, zwłaszcza młodopolskiego oderwania się od życia społecznego, odzywają się również w ówczesnych tomach poezji Iwaszkiewicza, w „Kasydach“ (1925), w „Księgach dnia i nocy“ (1929), w „Podróży zimowej“, „Powrocie do Europy“ (1931) i w „Lecie 1932“ (1933), w którym poeta manifestuje swą niechęć do poznania rzeczywistości w takich choćby słowach: „świat się odnajduje — w miarę jak świat znika“.

Lata trzydzieste przynoszą w twórczości Iwaszkiewicza stanowisko krytyczne wobec dotychczasowej jego estetycznej postawy. I tak w powieści historycznej pt. „Czerwone tarce“ (1934) pisarz porusza problem zdrady narodowej na średniowiecznym przykładzie Henryka Sandomierskiego i wypowiada się przeciwko prawu silniejszego. Pierwszy to u Iwaszkiewicza protest przeciw ideom faszystowskich swoich czasów. Z kolei krytykę przedwojennego kapitalizmu przeprowadza pisarz w „Pasjach błędmierskich“ (1936), w których znaj-

dziemy np. motyw odejścia arystokratki od własnego środowiska. Pisarz wprawdzie nie posiada jeszcze wówczas pozytywnego postępowego programu, ale przeciwstawia się przeciw coraz silniej faszyzmowi. Iwaszkiewicz zdecydowanie zrywa z bezideowością i w nowelach takich, jak „Róża“ i „Zygfyrd“, poszu-

George Sand — wg obrazu Delacroix

kuje prawdy społecznej, odrzuca idee mieszczańskie. Wyraża to także w ówczesnych swych poezjach i w zbiorze pt. „Inne życie“ (1938) pisze: „Nie chcę słów twoich pustych i nie chcę wszechświata pustego. Żegnaj, druchu! Sam poszukam wiary. Wyrzeczenie się przeszłości stanowi zresztą motyw całej ówczesnej poezji Iwaszkiewicza: „Pożegnania Sycylii“ oraz „Elegii“ (1939).

JAROSŁAW IWASZKIEWICZ

„LATO W NOHANT“

Komedia w trzech aktach

Osoby:

Fryderyk Chopin	Zbigniew Kłosowicz
Baronowa Aurora Dudevant (George Sand)	Zofia Hajdamowicz-Grabiańska
Maurycy }	Jan Rusek
- } jej dzieci	
Solange }	Ewa Studencka
Antoni Wodziński	Tadeusz Rosiński
Panna de Rosieres (Rozjerka) uczennica Chopina	Irena Rembiszewska
Augustyna, kuzynka i wychowanka p. Sand	Grażyna Korsakow
Teodor Rousseau, młody malarz	Marian Szul
Clesinger, rzeźbiarz	Juliusz Przybylski
Fernand, syn bogatego sąsiada	Tadeusz Pelc
	Tadeusz Waczkowski
Jan, służący Chopina	Józef Sadowski
Madeleine, wiejska dziewczyna	Barbara Martynowicz

Rzecz dzieje się w posiadłości pani Sand, latem w roku 184...

Reżyser:
MARIA D'ALPHONSE

Asystent reżysera:
TADEUSZ ROSIŃSKI

Kierownik literacki:
ALFRED KOWALKOWSKI

Kierownik muzyczny:
GRZEGORZ KARDAŚ
Przy fortepianie: JERZY FONS

Scenograf:
ANTONI MUSZYŃSKI

Kierownik techniczny:
WALERIAN PRZYBYLSKI

Tuż przed wojną i w czasie okupacji powstają dwa tomy wspaniałych nowel, wydanych w 1946 i 1947 r. pt. „Nowa miłość“ i „Nowele włoskie“. Zwłaszcza w „Młynie nad Lutynią“ i w „Starej cegielni“, w których to utworach Iwazkiewicz ukazał bohaterstwo, poświęcenie i patriotyzm prostego człowieka, uzyskał pisarz szczyty mistrzostwa. Nic dziwnego, że wydany niedawno parotomowy zbiór nowel i opowiadań przynosi szereg arcydzieł nowelistyki polskiej.

I tak opowiadania: „Światła małego miasta“ (1947), „Cmentarz w Toporowie“ (1950), „Młyn nad Kamionną“ (1951) i inne ukazują już dzieje odbudowy kraju i moralnego odrodzenia człowieka, o czym świadczą również niezwykle proste w formie i głębokie, pełne humanizmu i afirmacji terazniejszości wiersze z tomu „Na pograniczu epok“ (1952).

W ten sposób dopełniła się droga rozwoju pisarza, który po długich błakaniach się — odnalazł miłość dla odrodzonego świata i wiarę w ludzkość.

Podobną drogę przeszedł Iwazkiewicz w innych dyscyplinach literackich. Oprócz omówionych już rodzajów twórczości, pisarz wydał bowiem wspomnienia i biografie, książki o Bachu i o Chopinie oraz „Wspomnienia o Szymanowskim“ (1947). Ale dotyczy to przede wszystkim jego dzieł dramatycznych. W młodości Iwazkiewicz napisał wprawdzie

formalistyczne libretto do opery Szymanowskiego „Król Roger“, potem w 1928 r. alegoryczny dramat „Kochankowie z Weroni“, ale w dziedzinie dramatu historycznego pisarz najłatwiej zdobył się na realistyczne widzenie przeszłości.

Dowodem tego „Lato w Nohant“ (1936) zwarta, o pomysłowej konstrukcji sztuka, w której ludzie epoki romantycznej, nawet sam Chopin są postaciami żywymi i prawdziwymi. Chopin na przykład, choć ukazany na tle ilustrującym rozkład mieszczańskiej moralności, jest w tej sztuce i wielkim artystą i normalnym, niepozobawionym wad człowiekiem. To samo można powiedzieć o drugim dramacie anegdotycznie — biograficznym Iwazkiewicza, o „Maskaradzie“ (1938) obrazującym konflikt Puszkina z caratem, zakończony tragiczną śmiercią tego poety. Po wojnie oprócz „Starej cegielni“ (1946) przerobionej na sztukę ze wspomnianego już opowiadania (prapremiera odbyła się w Toruniu) pisarz napisał już tylko jedną sztukę: „Odbudowę Błędmierza“ (1951) — jak wynika choćby z samego tytułu — podejmującą aktualne problemy naszego życia społecznego i gospodarczego. Ukazana tu twórczość Iwazkiewicza nie jest oczywiście zamkniętym jeszcze rozdziałem. Znakomity poeta, nowelista, powieściopisarz i dramaturg niewątpliwie stworzy dalsze dzieła owiane atmosferą ludowego humanizmu.

Alfred Kowalkowski

CHOPIN I GEORGES SAND

Kiedy w 1830 roku dwudziestoletni Chopin wyjeżdża za granicę, nie wyganiają go z kraju prześladowania polityczne. Jego wyjazd jest dobrowolny, a przecież konieczny. Polska rozdzarta trzema zaborami, Warszawa zepchnięta do roli prowincji kulturalnej, ciasnego i ubogiego zaścianka, nie może zapewnić właściwych warunków rozwoju młodemu artyście. Wiedeń, Paryż, Londyn to nie tylko piękne stolice państw europejskich... to dla Chopina przede wszystkim sale koncertowe, wypełnione zamiłowaną i znającą się na muzyce publicznością, to — wydawcy umożliwiający rozgłos młodemu kompozytorowi, to poczytne pisma drukujące recenzje znanych krytyków, to również salony wielkich dam, które nierzadko wtedy decydowały o powodzeniu i wielkości artysty, a młodemu muzykowi mogły dostarczyć zarówno wpływowych znajomości jak i dobrze płatnych lekcji. W salonach Paryża poznaje Chopin ówczesne wielkości muzyczne i artystyczne, gra wobec wybitnych osobistości epoki. O te salony arystokratyczne miała do Chopina pretensje szara brać emigrancka, którą za granicę ojczyzny wyгнаła klęska powstania listopadowego. Surowi i skromni demokraci polscy ganiłi wytworne fraki pana Fryderyka... a przecież nie było w owym świecie innej drogi dla artysty do wybicia się, a wybi-

się znaczyło zdobyć możliwość swobodnego tworzenia, a tworzyć znaczyło nieśmiertelnić w pięknie ogromną tęsknotę za daleką ojczyzną, której właśnie dla tej możliwości tworzenia należało się wyrzec.

Fryderyk Chopin —
rys. George Sand

Kiedy w 1836 roku Chopin poznaje panią Sand jest już sławny. Jego talent, ujmująca powierzchowność, jego zawrotna kariera artystyczna — pociągają ku niemu serca kobiet. Chopin ma już za sobą głośny romans ze słynną ówczesną pięknoscią Paryża, Delfiną Potocką, ma już za sobą — bolesną i głęboko skrywaną tajemnicę nieudanej miłości do Marii

Wodzińskiej... Baronowa Aurora Dudevant pisząca pod męskim pseudonimem Georges Sand jest wówczas znakomitą powieściopisarką, kobietą znaną ze swych postępowych idei, budzącą zgorzniecie i podziw swoim życiem dalekim od wymogów pruderii. Jej rozwód z mężem, męski strój, który przywdziewała chętnie, palenie cygara, liczne kolejne romanse, przysłańiały przed oczyma wielu fakt, że ta młoda kobieta potrafiła przeciwstawić się obyczajowi krępującemu wolność kobiety, ośmieliła się zerwać narzucone jej przez rodzinę konwencjonalne małżeństwo, znalazła dość energii i odwagi, aby zapewnić własną pracę byt sobie i swoim dzieciom, że pracować potrafiła niezmiernie przez długie godziny dnia i nocy, a obok pracy pisarskiej znajdowała dość czasu, by kształcić się samej i uczyć własne dzieci, a także, by zajmować się sprawami swych przyjaciół, pomagać, opiekować się, troszczyć, również interesować się żywo sprawami społecznymi i politycznymi swego kraju. Czas, w którym Georges Sand osiedla się w Paryżu i rozwija ożywioną działalność literacką — to epoka głębokich przemian społecznych, politycznych i intelektualnych we Francji.

Okres między dwiema rewolucjami: 1830 i 1848 roku jest okresem zwycięstwa burżuazji. Stan trzeci teraz dopiero osiąga w pełni zdobycze Wielkiej Re-

wolucji. Lud, który zdecydował o zwycięstwie rewolucji z 1793 r. i przelewał krew za sprawę wolności społecznej w 1830 — zostaje teraz odepchnięty przez porastającą w pióra burżuazję, a w miarę rozwoju kapitalizmu staje się przedmiotem wyzysku ze strony tejże samej burżuazji. Pogłębiające się różnice klasowe doprowadza wreszcie do wybuchu rewolucji 1848 roku. Ale proletariats francuski nie jest jeszcze w pełni uświadomioną i uformowaną klasą społeczną. „Niedojrzałości produkcji kapitalistycznej, niedojrzałym stosunkom klasowym odpowiadały niedojrzałe teorie“ — powie Engels o tych czasach. Reformatorzy społeczni i filozofowie, którzy na początku stulecia kształtowali ówczesną myśl polityczną budowali swoje koncepcje doskonałego ustroju społecznego w świecie abstrakcyjnego rozumowania, nie wiążąc ich z realną sytuacją ekonomiczną chociaż, jak Fourier: jasno widzieli złe strony panującego ustroju i wynikające z niego sprzeczności, lub, jak Saint-Simon dostrzegali sens Wielkiej Rewolucji w zwycięstwie „pracujących“ nad „próżnującymi“. Troska o los „klasy najliczniejszej i najuboższej“ nie dyktowała ówczesnym socjalistom utopijnym konieczności walki z ustrojem kapitalistycznym, przeciwnie, w ramach tego ustroju próbowano zbudować społeczeństwo oparte na sprawiedliwości i rozumie.

Teorie te wywarły głęboki wpływ na życie i twórczość Georges Sand. Wyzwolenie kobiety, które Fourier czyni warunkiem wyzwolenia społecznego, moralność oparta na rozumie i prawach natury, protest przeciwko nierówności społecznej, przeciwko uciskowi proletariatu i nędzy ludu — to tematy jej licznych powieści, które w owym czasie gorszyły, oburzały lub zachwycały społeczeństwo francuskie. Rozwiązanie tych problemów jest u pani Sand często naiwne i niezyciowe, ale i w tym pozostaje autorka wierna swoim mistrzom: Saint-Simonowi i Piotrowi Le-roux.

Zbliżenie między panią Sand a Chopinem następuje w 1837 lub 1838 r. Po okresie krótkotrwałej namiętności, której kres kładzie choroba Chopina w czasie pobytu kochanków na Majorce — jest pani Sand przez lat osiem oddaną przyjaciółką i troskliwą opiekunką wielkiego muzyka. Jej opiece i staraniom zawdzięcza Chopin znośny stan swego zdrowia, zimą w Paryżu, wiosną i latem w posiadłości pani Sand, w Nohant, ona stwarza mu dom, troszczy się o warunki jego pracy, przyjmuje i darzy serdecznością jego przyjaciół i rodzinę.

Różnice temperamentów, charakteru i zainteresowań musiały z biegiem lat, mimo uczucia łączącego niewątpliwie tych dwoje ludzi — doprowadzić do konfliktu; nie bez znaczenia też by-

ła fałszywa wedle ówczesnych pojęć pozycja Chopina w domu pani Sand wobec dorastających już jej dzieci. Konkretna jednak przyczyna zerwania, które nastąpiło po dziesięciu latach zażyłości — nie została dotychczas ustalona przez biografów Georges Sand ani Chopina, zostawiając szerokie pole dla domysłów. Zerwanie to było dla Chopina wielkim wstrząsem, do końca życia wspomina w swych listach do rodziny i przyjaciół z żalem i gniewem zdradzającym bolesną wciąż ranę — tę, którą niegdyś w listach do przyjaciela nazywał „Moje anioły“... Pozbawiony czulej i rozumnej opieki — zapada na zdrowiu i w dwa lata po rozstaniu umiera. Podczas, gdy pani Sand wiedzie jeszcze długie, wypełnione ożywioną działalnością literacką

George Sand —
portret wg obrazu Delacroix

i społeczną życie, biorąc czynny udział w życiu politycznym swej ojczyzny, przeżywając kolejno entuzjazm i rozczarowanie wywołane rewolucją 1848 roku. Osiadłszy na stałe w rodzinnym Nohant, troskać się będzie tak w życiu jak i w swej twórczości — dołą ludu wiejskiego — zasłynię w swojej prowincji jako „dobra pani z Nohant“.

Owo zerwanie długoletniej przyjaźni obrał za temat swojej sztuki Jarosław Iwaszkiewicz. „Lato w Nohant“, napisane w okresie międzywojennym nosi na sobie ślady modnego w ówczesnej literaturze „obrazowania“ wielkości. Jednakże autor ukazując słabostki swego

bohatera, składa równocześnie hołd jego wielkości jako twórcy; zresztą muzyka Chopina brzmiała ze sceny jest najsilniejszym na rzecz tej wielkości argumentem. Tego argumentu zabrakło postaci pani Sand. Jej wielkość literacka jest dla nas dzisiaj wartością jedynie historyczną. Współczesny widz nie zna powieści pani Sand, za wyjątkiem jedynej po wojnie tłumaczonej i wydanej pozycji. W jej obronie i na jej korzyść przemawia owe dziesięć lat głębokiej i prawdziwej przyjaźni, które związały francuską powieściopisarkę z największym naszym geniuszem muzycznym.

Malwina Szczepkowska

ZE ZBIORÓW

Andrzeja Kauslerowicza